

4. Vízia zdravia pre Slovensko

4.1 ZÁVERY

Zdravie je všeobecne vnímané ako základná hodnota ľudského rozvoja a života vôbec. Je výsledkom pôsobenia rôznych faktorov sociálneho, ekonomického, životného a pracovného prostredia. Determinanty zdravia, diskutované v predošlých kapitolách, umožňujú pochopiť súčasný stav ako aj načrtnúť stručnú prognózu pre ďalší vývoj zdravotného stavu populácie Slovenskej republiky.

Pod vývin zdravotného stavu obyvateľov SR v uplynulých 50-tich rokoch sa podpísal dramatický dejinný vývoj, pri ktorom sa prudko menili ekonomické, demografické a psychosociálne faktory. Dlhodobý pôsobiaci totalitný systém vytvoril špecifickú situáciu, pri ktorej vystúpili do popredia rizikové faktory, ktoré v demokratických spoločnostiach nie sú rozšírené. Nepriaznivé dopady na zdravotný stav obyvateľov SR boli pravdepodobne vyvolané celým radom psychosociálnych faktorov, napr. chronickým stresom, psychickým napätím, frustráciou, depresiou, beznádejou a apatiou, ktoré podnecujú vznik srdcovocievnych a nádorových ochorení a zoslabujú výkonnosť imunitných systémov. Významnú úlohu pri zvyšovaní kardiovaskulárnej a onkologickej úmrtnosti mohol mať aj oxidačný stres, vyvolaný nadprodukciou voľných kyslíkových radikálov u obyvateľstva, žijúceho v degradovanom pracovnom a životnom prostredí, s vysokou spotrebou cigariet a destilátov a súčasne nízkou spotrebou antioxidantne aktívnych látok z potravy chudobnej na ovocie a zeleninu.

Spoločensko-politické turbulencie po zmenách v r. 1989 boli neobvykle vysoké. Adaptácia menej vzdelanej časti slovenskej spoločnosti na podmienky trhovej ekonomiky sa ukázala ako problematická. Vzhľadom na nové fenomény ako vysoká nezamestnanosť, príjmová nerovnosť či politická nestabilita, vzrástol zrejme aj výskyt frustrovaných, beznádejných a hostilných osôb. U vzdelaných, demokraticky orientovaných občanov možno predpokladať lepšie pochopenie možnosti vlastnou aktivitou ovplyvniť svoj zdravotný stav. Na druhej strane, u málo vzdelaných ľudí rastie pravdepodobnosť ľahšieho podriadenia sa tlaku totalitnej moci a stávajú sa pasívnymi i vo vzťahu k vlastnému zdraviu.

Situácia vo vzdelávaní je rozporuplná. Stúpa síce počet vysokoškolsky vzdelaných ľudí, čo možno hodnotiť z pohľadu zdravia pozitívne, avšak zároveň narastá aj počet tých, ktorí končia svoje vzdelanie základnou školou. Výchova k pozitívnym postojom k vlastnému zdraviu – správna výživa, pohybové aktivity, odmietanie fajčenia, alkoholu, drog, zvládanie stresu – nie je dostatočne zakomponovaná do učebných osnov škôl.

Relatívne vysoký počet obyvateľov so základným vzdelaním je nepriaznivý aj z pohľadu nezamestnanosti. Je všeobecne známe, že najviac nezamestnaných je práve medzi ľuďmi so základným vzdelaním. Negatívny dopad nezamestnanosti na zdravie je zrejmy a popredná pozícia Slovenska medzi okolitými štátmi je tak znepokojujúca nielen z pohľadu vývoja na trhu práce, ale aj z pohľadu dopadu na zdravie. Nevyhnutné reštrikčné opatrenia v oblasti ekonomiky ovplyvnia kúpnu silu obyvateľstva, čiže v rámci socio-ekonomických determinantov nie je možné v krátkodobom horizonte očakávať prebytok pozitívnych impulzov.

Úroveň výchovy a vzdelávania spoluurčuje životný štýl populácie. Medzinárodné porovnania poukazujú na relatívne vysokú spotrebu koncentrovaných alkoholických nápojov a cigariet na Slovensku, ktorá dosahuje najvyššie hodnoty práve u skupín s nízkym stupňom vzdelania. Zmena cenovej štruktúry potravín mierne zlepšila zloženie stravy: klesla spotreba masla a zvýšila sa spotreba rastlinných olejov s vysokým obsahom vitamínu E, zeleniny, ovocia a najmä južného ovocia.

Prostredie, ktoré bolo považované za najnegatívnejší determinant zdravia ešte na začiatku 90. rokov, sa stáva postupne determinantom, ktorý vykazuje vcelku pozitívny trend. Dostupnosť bezpečnej pitnej vody, ako aj ukazovatele kvality ovzdušia, sa trvalo zlepšujú. Závažným problémom zostáva nedostatočné čistenie odpadových vôd a rastúca úroveň hluku spôsobená dopravou. Pracovné prostredie zaberá popredné miesta v porovnaní s okolitými štátmi v pozitívnom zmysle. Do akej miery má na tom podiel vysoká nezamestnanosť a zánik viacerých, pravdepodobne rizikových pracovísk, je problematické odhadnúť.

Vývoj demografických determinantov charakterizuje výrazný pokles prirodzeného prírastku obyvateľstva, mierne predlžovanie veku dožitia a starnutie populácie. Takýto vývoj bude znamenať s vysokou pravdepodobnosťou stúpajúce náklady na zdravotnú starostlivosť.

Slovenské zdravotníctvo sa nachádza v kríze, ktorá má nasledovné rozmery: kríza finančná, kríza kvality, kríza manažérska, kríza ľudská. Zdravotnícky systém produkuje rastúci dlh a nepomáhajú ani finančné injekcie z privatizácie, ktoré navyše neodstraňujú príčiny jeho vzniku. Vytvorený dlh a jeho mesačný rast hrozí kolapsom celého systému, ktorým zatiaľ funguje sám pre seba a pacient, pre ktorého je

určený, v ňom nehrá podstatnú úlohu. Systém je zároveň sám pre seba bremenom, pretože zabezpečuje neúnosnú finančnú ochranu účastníkom poskytovania služieb. To platí pre zdravotné poisťovne, štátne lôžkové zariadenia a pacientov. Na túto finančnú ochranu však nie sú pripravené financie.

Úplne zaistený pacient navyše nedostáva ani tie služby, na ktoré zdroje sú, pretože tieto zdroje sú neefektívne alokované. Rozsiahly liečebný poriadok a chýbajúca finančná spoluúčasť vedú k častému zneužívaniu systému nielen pacientmi, ale aj poskytovateľmi. Ekonomicky paradoxne pri nadbytku ponuky stúpa dopyt po službách. Vytvára sa živná pôda pre bezprostrednú dennú masovú korupciu, ale aj veľmi nebezpečnú „solistikovanú korupciu“, v ktorej je zapojených relatívne málo ľudí.

Pretrváva nízky podiel preventívneho pôsobenia, hoci prevencia (zdravotníckeho a najmä nezdravotníckeho charakteru) je najefektívnejšou investíciou aj v ekonomickom význame. Zdravie je síce vnímané ako kľúčová hodnota života, ale prístup ľudí k vlastnému zdraviu tomu nie vždy zodpovedá.

Zlepšovanie zdravotného stavu obyvateľov SR nebude závisieť iba od pozitívnych zmien v organizácii zdravotníctva, ale hlavne od celkového vývoja spoločnosti, ktorý dá občanom nádej na postupné zlepšovanie ich sociálnej a ekonomickej situácie.